

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

*Επιμορφωτικό – υποστηρικτικό υλικό
Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες
μέσω εργαστηρίων» (MIS 5092064)*

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ 2014-2020» που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και
την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

**ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΑΙ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΩ –
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ & ΕΥΘΥΝΗ**

1. Δεξιότητες ζωής

**Δεξιότητες Ζωής στον θεματικό άξονα «Ενδιαφέρομαι και
ενεργώ» Δημοτικού & Γυμνασίου**

Πάρης Παπαδόπουλος

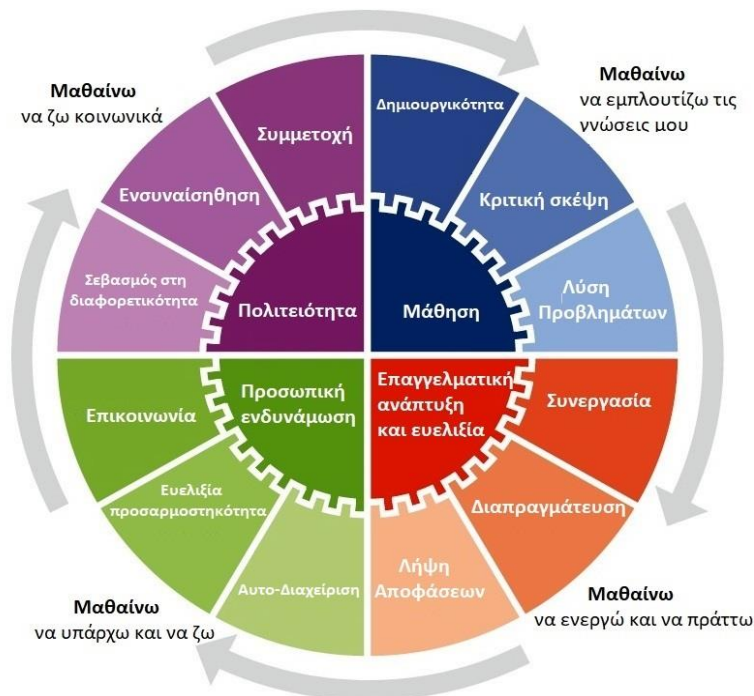
Δεξιότητες Ζωής στον θεματικό άξονα «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» Δημοτικού & Γυμνασίου

Δεξιότητες ζωής

Τη σχολική χρονιά 2020-2021 όπου κυριάρχησαν οι ενέργειες προστασίας από την πανδημία που προκάλεσε ο ιός Covid-19 τα βασικά θέματα που απασχόλησαν και αναπτύχθηκαν στο σχολείο, αφορούσαν τη διευκόλυνση της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής σε δύσκολους περιόδους με κυρίαρχες τις έννοιες της **προσαρμοστικότητας** και **ευελιξίας**, της **αλληλεγγύης** και **αισιοδοξίας** (Χατζηχρήστου *et al.*, 2020). Στην ουσία αναφερόμαστε στη ανάπτυξη δεξιοτήτων που βοηθούν τον άνθρωπο ως άτομο να διαχειρισθεί τις υποθέσεις του και τις καθημερινές προκλήσεις που βιώνει αναζητώντας την καλύτερη λύση (Unicef, 2012). Η προσαρμοστικότητα και η ευελιξία για παράδειγμα αποτελούν βασικά στοιχεία της ψυχικής ανθεκτικότητας, της ικανότητας των ατόμων να τα καταφέρνουν παρά τις δυσκολίες που βιώνουν. Όπως και η αισιοδοξία, που αποτελεί την ικανότητά μας να διατηρούμε την ελπίδα μας ως κίνητρο διαχείρισης και αντιμετώπισης μιας δύσκολης περιόδου που διανύουμε (Χατζηχρήστου *et al.*, 2020). Οι δεξιότητες που διδάσκονται σε μαθητές και μαθήτριες και μπορούν να τις αξιοποιήσουν και να τις εφαρμόσουν σε ποικίλους τομείς της καθημερινότητάς τους ονομάζονται δεξιότητες ζωής (Κολοβελώνης *et al.*, 2006).

Οι δεξιότητες ζωής αναφέρονται με διαφορετικές προσεγγίσεις και οπτικές, από πολλούς ερευνητές, Διεθνείς οργανισμούς και Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

Σύμφωνα με την *UNICEF* οι (12) δώδεκα βασικές δεξιότητες ζωής είναι:

Πίνακας 1: Βασικές δεξιότητες ζωής

Πηγή: Life Skills & Citizenship Education (LSCE) (UNICEF, 2017a)

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, βασικές δεξιότητες ζωής αποτελούν η **δημιουργικότητα**, η **καινοτομία** και η **ψηφιακή ικανότητα**: (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2015).

Στο πλαίσιο του προγράμματος δεξιότητες 21+ ως δεξιότητες ζωής προκύπτουν:

**Καλλιέργεια δεξιοτήτων ζωής στη Θεματική ενότητα:
Ενδιαφέρομαι και ενεργώ του Δημοτικού και Γυμνασίου**

Διδακτικές προσεγγίσεις

Τα προγράμματα αυτά μπορούν διδαχτούν και να αναπτυχθούν στο Δημοτικό Σχολείο και να ενισχύσουν ουσιαστικά τις δεξιότητες ζωής στάσεις και συμπεριφορές μαθητών και μαθητριών. Οι στάσεις αφορούν γενικευμένες όψεις της συμπεριφοράς και οι δεξιότητες σε πιο συγκεκριμένες ικανότητες χειρισμού καταστάσεων, πραγμάτων και σχέσεων (Harlen & Elstgeest, 2005). Η ανάπτυξη και η καλλιέργειά τους απαιτεί χρόνο, διαρκή προσπάθεια και επαναξιολόγηση του διδακτικού υλικού, έτσι ώστε να προσιδιάζει στις διαφοροποιημένες ανάγκες των μαθητών και μαθητριών και ποικίλες δραστηριότητες προσέγγισης. Η διδασκαλία τους υλοποιείται μεθοδολογικά μέσω μαθητοκεντρικών και συνεργατικών και διερευνητικών διδακτικών προσεγγίσεων που μπορούν να περιλαμβάνουν μια ποικιλία από διδακτικές τεχνικές που ο/η εκπαιδευτικός αξιοποιεί ανάλογα με την περίπτωση, τους στόχους του/της και τη δυναμική της τάξης. Ως τέτοιες καταγράφονται οι ρουτίνες της σκέψης, η αντεστραμμένη τάξη, η μέθοδος project, η διαφοροποιημένη διδασκαλία, τα παιχνίδια ρόλων, η επίλυση προβλήματος, οι δημόσιοι διάλογοι, η αντιπαράθεση επιχειρημάτων, η εργασία σε μικρές ομάδες, η ιδεοθύελλα, η τεχνική «Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου» (TPS), η μελέτη περίπτωσης, ο χάρτης εννοιών, η ιστο-εξερεύνηση μέσω διαδικτύου, τα μοτίβα έντεχνου συλλογισμού (Artful Thinking), η χιονοστιβάδα, η αφήγηση ιστοριών, οι επισκέψεις/ εκδηλώσεις/ δράσεις κ.λ.π.

Δεξιότητες της κοινωνικής ζωής

Στην ανάπτυξη των προγραμμάτων που αφορούν στη θεματική ενότητα «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε δραστηριότητες για την κατανόηση του «ποιος είμαι» και των στοιχείων που συνιστούν την «ταυτότητα», π.χ., φυλή, εθνικότητα, φύλο, τάξη, ειδικές ανάγκες/δεξιότητες κ.ά. Η συνειδητοποίηση του εαυτού και της διαφορετικότητας καθενός αναδεικνύει θέματα δικαιωμάτων που σχετίζονται με τη θέση του άλλου και την κοινωνική δικαιοσύνη και οδηγεί στην κατανόηση των μηχανισμών για κοινωνική και πολιτική αλλαγή.

Τα προγράμματα αυτά εμπλέκουν μαθητές και μαθήτριες με υπαρκτά κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά θέματα με αποτέλεσμα την ενίσχυση της υπευθυνότητάς τους αλλά και της ικανότητάς τους να αντιμετωπίζουν προβληματικές καταστάσεις.

Τα παιδιά από τη μικρή τους ηλικία αναπτύσσουν στρατηγικές, που τα βοηθούν να λύνουν προβλήματα. Για παράδειγμα χρησιμοποιούν την επανάληψη για να βελτιώσουν τη μνήμη τους. Αυτό που κάνει το σχολείο είναι να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναπτύξουν κατάλληλες στρατηγικές για τη λύση προβλημάτων. Συνήθως όμως οι μαθητές και οι μαθήτριες, δεν μπορούν να εφαρμόσουν ό,τι μαθαίνουν στο σχολείο για να λύσουν προβλήματα του πραγματικού κόσμου. Οι επιστήμονες θεωρούν πως η κατασκευή της γνώσης, έχει να κάνει με τη διαχείριση προβληματικών καταστάσεων που είναι οικείες και ενδιαφέρουσες στους μαθητές και τους εμπλέκουν σε κοινωνικά προβλήματα και στις ευθύνες που έχει ένας εγγράμματος πολίτης.

Η προσφορά των προγραμμάτων «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» σε σχέση με τις δεξιότητες ζωής σχετίζεται άμεσα με την καλλιέργεια της δεξιότητας της Πολιτειότητας και του ενεργού Πολίτη που αφορά στην ενημέρωση, του πολίτη, στη διαχείριση των πληροφοριών που τον κατακλύζουν, στην επιχειρηματολογία και στη έκφραση της άποψης κι εν τέλει στην ενεργητική στάση και την πολιτική θέση που πρέπει να εκφράζει, ο σωστά ενημερωμένος πολίτης. Σημαντική επιδίωξη αποτελεί και η ανάπτυξη και απόκτηση δεξιοτήτων συλλογισμού και επιχειρηματολογίας. Η επιχειρηματολογία περιγράφεται ως μια λογική διαδικασία που μπορούν ν' ακολουθήσουν οι άνθρωποι για να καταλήξουν σ' ένα συμπέρασμα ή για να υποστηρίξουν μία θέση και η οποία αποτελείται από επιμέρους στοιχεία όπως: τα δεδομένα, τους γενικούς κανόνες, τις παραδοχές, τους περιορισμούς, τον αντίλογο και τον ισχυρισμό ή τη θέση που αφορά στο συμπέρασμα του επιχειρήματος (Driver et al., 2000). Ειδικότερα όταν οι μαθητές και οι μαθήτριες υποστηρίζουν την άποψή τους εκφράζοντας επαρκή επιχειρήματα, πραγματοποιείται μια αλληλεπίδραση προσωπικής και κοινωνικής διάστασης που προάγει την ανάπτυξη των γνώσεων αλλά και ικανοτήτων για την αντιμετώπιση των πραγματικών συνθηκών ζωής, όπως η αυτοπεποίθηση, η αυτογνωσία και η επιθυμία αντιπαράθεσης, σε επίπεδο επιχειρημάτων και λογικών συμπερασμάτων (Erduran, et al., 2004). Προφανώς η ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας μπορεί να αναπτυχθεί με τον ανάλογο βαθμό εμπάθυνσης σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου αλλά και του Γυμνασίου.

Δεξιότητες ψηφιακής ιθαγένειας

Η εμπλοκή μαθητών και μαθητριών με τα προγράμματα της θεματικής ενότητας «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» αναδεικνύει την αναγκαιότητα μετάβασης σε ένα νέο περιβάλλον μάθησης και διδασκαλίας, χαρακτηριστικά γνωρίσματα του οποίου είναι η ανοιχτότητα, η διερευνητική-ανακαλυπτική και συνεργατική μάθηση, η δημιουργικότητα και η κοινωνική αλληλεγγύη. Δημιουργείται έτσι ένα περιβάλλον που αντίστοιχα τους/τις προσφέρει στο πλαίσιο της ομαδικής ή ατομικής διερεύνησης, της αποσαφήνισης των εννοιών (π.χ. φιλανθρωπία, αλληλεγγύη, ακτιβισμός, εθελοντισμός κ.λ.π.), της αναγκαίας επικοινωνίας τους με φορείς, της εμπλοκής τους με τα κοινά στον καμβά του ενεργού πολίτη και πολλαπλές ευκαιρίες έρευνας, ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων, νοημοσύνης και ιθαγένειας καθώς αναγκαία δραστηριοποιούνται πέρα από το πλαίσιο της τάξης και του σχολείου, στο πλαίσιο της κοινότητας και της ευρύτερης δημόσιας ζωής, όπως και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Οι ρόλοι εκπαιδευτικού και μαθητή/τριας αποκτούν νέα διάσταση, καθώς ο/η εκπαιδευτικός από τη μια οφείλει να προσαρμόζει τις τεχνικές και τις μεθόδους

του/της με όρους ευελιξίας και προσβασιμότητας, ώστε οι μαθητές/τριες να βιώσουν θετικά τη μαθησιακή διαδικασία, μα και οι μαθητές/τριες καθώς διευρύνεται η ψηφιακή αυτονομία τους, να αναπτύξουν τις ανάλογες δεξιότητες αυτορρύθμισης και κανόνων συμπεριφοράς στο διαδίκτυο (Αναστασιάδης, 2020).

Προσφέρονται έτσι πολλαπλές βιωματικές και ρεαλιστικές ευκαιρίες κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων της θεματικής «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» για τη διδακτική προσέγγιση και ανάδειξη της ασφαλούς χρήσης του Διαδικτύου, τους τρόπους και τις πρακτικές πρόληψης και αποφυγής των κινδύνων κατά την πλοήγηση στο Διαδίκτυο και την αποφυγή κινδύνων εθισμού (Παρασκευάς et al., 2016). Στο πλαίσιο αυτό ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να αναδείξει: τους κανόνες [Netiquette](#) – (Κώδικας Δεοντολογικής Συμπεριφοράς στο διαδίκτυο), το [Digcomp](#), δηλαδή το Ευρωπαϊκό Ψηφιακό Πλαίσιο Ικανότητας ως πλαίσιο αναφοράς του τι σημαίνει «ψηφιακά ικανός» σε σχέση με την αυτοπεποίθηση και την κριτική και υπεύθυνη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας σε ατομικό επίπεδο, όπως και των δεξιοτήτων [ψηφιακής νοημοσύνης](#) (digital intelligence) (DQ Institute, 2021; European Commission, 2019).

Δεξιότητες διαμεσολάβησης και κοινωνικής ενσυναίσθησης

Καθώς το σχολείο αποτελεί μια πολυπολιτισμική κοινωνία μαθητών και μαθητριών, που έχουν διαφοροποιημένα ενδιαφέροντα και δυνατότητες. Ο καλύτερος τρόπος για να αναπτύξουν την ικανότητα έκφρασης και επικοινωνίας τους, είναι να έχουν πολλές αυθεντικές ευκαιρίες να εκφράσουν τις σκέψεις τους, προφορικά και γραπτά, με διαγράμματα, εικόνες, σχέδια γραφικές παραστάσεις, με ήχους, ακόμη και με το ίδιο τους το σώμα (Littlejohn, 2002; McQuail, & Windahl, 1981; Pantidos, et al., 2008).

Τα προγράμματα της θεματικής ενότητας «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» μέσα από τη διαπραγμάτευση θεμάτων που αγγίζουν και διαπραγματεύονται την προκατάληψη και το ρατσισμό και κυρίως την προσφορά πολλαπλών εμπειριών αλληλεπίδρασης, με ποικίλους πολιτισμούς και ανθρώπους μέσα κι έξω από το σχολείο, δίνουν σε μαθητές/τριες ευκαιρίες να αποκτήσουν μια στάση αποδοχής της διαφορετικότητας και συνύπαρξης με ανθρώπους από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα (Aikenhead, 2000; Matthews, 2007; Σέρογλου, 2006).

Δεξιότητες επιχειρηματικότητας

Η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από την εκπαίδευση του ανθρώπινου κεφαλαίου της. Αναδεικνύεται έτσι ο ουσιαστικός ρόλος της ενθάρρυνσης και της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας ώστε να βοηθά τον/τη μαθητή/τρια να αναπτύξει χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του/της, απαραίτητων για μια επιτυχημένη προσωπική και επαγγελματική ζωή, αλλά και να καλλιεργεί και να αναπτύσσει τις γνώσεις, ικανότητες, εμπειρίες, αξίες, και δεξιότητές του για την επιτυχή μετάβασή του από το σχολείο στη σύγχρονη αγορά εργασίας. Σήμερα, τα σχολεία όσο ποτέ άλλοτε θα πρέπει να προετοιμάζουν τους μαθητές τους, για μία πιο ραγδαία οικονομική και κοινωνική αλλαγή, για εργασίες που δεν έχουν ακόμη δημιουργηθεί, για το πώς να χρησιμοποιούν τεχνολογίες που δεν έχουν ακόμη εφευρεθεί και για το πώς να επιλύουν κοινωνικά προβλήματα, που δεν γνωρίζουμε ακόμη ότι θα προκύψουν (Schleicher, 2015).

Τα προγράμματα της θεματικής «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» δίνουν μέσω της υλοποίησής τους τόσο σε μαθητές Δημοτικού όσο και Γυμνασίου τη δυνατότητα να αναπτύξουν δεξιότητες Προγραμματισμού, Παραγωγικότητας, Αποτελεσματικότητας και καλλιέργειας Πρωτοβουλιών και Οργανωτικών ικανοτήτων καθώς τους ζητείται να

αναδείξουν όχι αυτά που ξέρουν αλλά για το τι μπορούν να κάνουν με αυτά που ξέρουν. Έτσι η εκπαιδευτική διαδικασία εστιάζεται περισσότερο στους τρόπους σκέψης που αφορούν τη δημιουργικότητα, την κριτική σκέψη, την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τους τρόπους εργασίας, που συμπεριλαμβάνουν την επικοινωνία και συνεργασία, την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και, τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες, που βοηθούν τους ανθρώπους να ζουν και να εργάζονται μαζί. Για παράδειγμα στα προγράμματα εθελοντισμού, πολιτειότητας και αλληλεγγύης μαθητές και μαθήτριες μαθαίνουν τη σημασία της σωστής διαχείρισης των διαθέσιμων κάθε φορά πόρων (χρήματα, χρόνος, υποδομές), κατανοούν τον ρόλο των δημόσιων φορέων, των εθελοντικών οργανώσεων και των δομών αλληλεγγύης στην κοινωνία και εμπλέκονται με τα στοιχεία νομοθεσίας και το περιεχόμενο διακηρύξεων που ισχύουν σε κρατικό επίπεδο, αλλά και διεθνώς. (Νοιάζομαι και Δρω-Οδηγός για το Εκπαιδευτικό, 2015).

Η ανάπτυξη δεξιοτήτων επιχειρηματικότητας συντελείται και με την ενίσχυση των δεξιοτήτων αυτοελέγχου και ανάληψης πρωτοβουλιών και προγραμματισμού από τον/την μαθητή/τρια. Ο όρος αυτοέλεγχος εδώ σχετίζεται άμεσα με την αυτοπεποίθηση και την εκτίμηση των μαθητών και μαθητριών στην εργασία που κάνουν και στον συντονισμό μέσα στην ομάδα. Κατά την εφαρμογή και ανάπτυξη των ποικίλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων επιθυμούμε, ο κάθε μαθητής και μαθήτρια να τηρεί τις οδηγίες που λαμβάνει και να ελέγχει τον εαυτό του/της συμμετέχοντας στις ομαδικές διαδικασίες της τάξης, οι οποίες απαιτούν συντονισμό, και τήρηση κάποιων βασικών κανόνων (Πριμικήρη, 2017).

Παράλληλα μέσω των προγραμμάτων της θεματικής «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» καλλιεργούνται δεξιότητες **οργανωτικής ικανότητας** και **ανάληψης πρωτοβουλιών** και **επίδειξης ανεξαρτησίας**, καθώς δίνουν δυνατότητα του μαθητή και στη μαθήτρια να μπορεί να συμμετέχει σε δραστηριότητες και εργασίες του σχολείου χωρίς την ανάγκη στήριξης του/της εκπαιδευτικού. Στις μικρότερες τάξεις η ανάγκη αυτή είναι μεγαλύτερη και βαίνει μειούμενη, στις μεγαλύτερες τάξεις Δημοτικού και Γυμνασίου. Οι σχέσεις αμοιβαίου σεβασμού που αναπτύσσουν μαθητές/τριες και εκπαιδευτικοί, βοηθούν καθοριστικά στην αυξανόμενη ανεξαρτησία των πρώτων. Η θετική στάση του/της εκπαιδευτικού και η ενθάρρυνση την οποία δείχνει για τις πρωτοβουλίες των παιδιών, τους δημιουργεί σιγουριά, αυτοπεποίθηση, αυξανόμενη ανεξαρτησία και ενισχύουν την οργανωτική τους ικανότητα (Chiland, 1994; Hope & Bierman, 1998; Kavouri, 1997; Kelly, 1963).

Αποτίμηση και αξιολόγηση

Η εμπλοκή μαθητών και μαθητριών στα πλαίσια των προαναφερόμενων προγραμμάτων θα αξιολογείται με ποιοτικές μεθόδους, με διαδικασίες **διαμορφωτικής** και **περιγραφικής αξιολόγησης** ομοτίμων, τόσο σε ατομικό όσο σε συνεργατικό επίπεδο. Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί με τη σειρά του μέσω κλείδας **παρατήρησης**, τόσο τα αποτελέσματα της επίτευξης των μαθησιακών στόχων που έθεσε μέσω παρατήρησης, του τρόπου που δουλεύουν τα παιδιά όσο και την ενεργοποίηση των στοχευμένων δεξιοτήτων.

Βιβλιογραφία

Aikenhead, G., (2000). Renegotiating the culture of school science. In R. Millar, J. Leach, & J. Osborne (eds.), *Improving science education: The contribution of research*. Birmingham, UK: Open University Press, pp. 245-264.

- American Association for the Advancement of Science (AAAS), (1989). *Project 2061: Science for All Americans*, AAAS, Washington, D.C.
- American Association for the Advancement of Science. (1993). *Benchmarks for Science Literacy*, Oxford University Press, New York.
- American Association for the Advancement of Science (AAAS), (2002). *Project 2061:2001-2002 Update*.
- Αναστασιάδης, Π., (2020). *Η Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην εποχή του Κορωνοϊού COVID-19: το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόκληση της μετάβασης στο «Ανοιχτό Σχολείο της Διερευνητικής Μάθησης, της Συνεργατικής Δημιουργικότητας και της Κοινωνικής Αλληλεγγύης»*. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(2), 20-48. [doi:https://doi.org/10.12681/jode.25506](https://doi.org/10.12681/jode.25506)
- Αντιγόνη, (2018). *Σχολική διαμεσολάβηση-Ένας οδηγός για την επίλυση συγκρούσεων στο σχολείο από ομηλικούς*, Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για τον Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη Μη Βία 2^η Έκδοση. Θεσσαλονίκη, στο www.antigone.gr
- Arons, A., (1992). *Οδηγός διδασκαλίας της Φυσικής, Ελληνική μετάφραση*. Αθήνα: εκδόσεις Τροχαλία.
- Bourdieu P., (1965). «*Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie* », Editions de Minuit, Paris.
- Bourdieu P. & Passeron J.C., (1970). «*La reproduction* », *Ed. de Minuit*, Paris.
- Brown, A. L., & Palincsar, A. S., (1989). Guided cooperative learning and individual knowledge acquisition. In L. Resnick (Ed.), *Knowing, learning and Instruction. Essays in Honor of Robert Glaser* (pp. 393–451). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Dunn, J., (1988). *The Beginnings of Social Understanding*. Oxford: Blackwell.
- Gilbert J. Botvin and Kenneth W. Griffin (2004). *Life Skills Training: Empirical Findings and Future Directions* *The Journal of Primary Prevention*, Vol. 25, No. 2
- Blumer, H., (1969). *Symbolic Interactionism, Englewood Cliffs, N.J.*, Prentice Hall
- Bowlby, J. (1984, αναθεωρημένη έκδοση, πρώτη έκδοση 1969). *Attachment and Loss*, τ.1, Attachment. Harmondsworth: Penguin.
- British Council. (2013). *Living Together: Ζώντας Όλοι Μαζί Εκπαιδευτικό Υλικό* [Living Together Refugee Education Resource Pack]. Retrieved from [https://schoolsonline.britishcouncil.org/sites/default/files/files/Living%20Together%20-%20Refugee%20Education%20Pack\(3\).pdf](https://schoolsonline.britishcouncil.org/sites/default/files/files/Living%20Together%20-%20Refugee%20Education%20Pack(3).pdf)
- Chiland, C., (1994). *Το παιδί Η Οικογένεια Το Σχολείο*. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη.
- Driver, R., Newton, P., & Osborne, J., (2000). Establishing the norms of argumentation in classrooms. *Science Education*, 84(3), 287-312.
- Erduran, S., Simon, S., & Osborne, J., (2004). TAPing into Argumentation: Developments in the Application of Toulmin’s Argument Pattern for Studying Science Discourse. *Science Education*, 88, 915-933.
- Erduran, S. & Jimenez-Aleixandre, M.P., (2007). Argumentation in Science Education: An overview. *Science & Technology Education Library*. 35 3-38 Springer
- European Commission., (2019). *DigComp: The European Digital Competence Framework – factsheet*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&furtherPubs=yes&pubId=8202&langId=en&>

- DQ Institute., (2020). What is the DQ Framework? Global Standards for Digital Literacy, Skills, and Readiness. Retrieved from <https://www.dqinstitute.org/global-standards/#contentblock1>
- Gardner, H., (1993b). *Multiple intelligences: the theory in practice*, New York: Basic Books
- Gardner, H., (1997a). *Extraordinary minds*. London, Weidenfeld & Nicolson.
- Gardner, H., (1999). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st century*, Basic Books, New York.
- Harlen, W. & Elstgeest, J., (2005). *Διδασκαλία και μάθηση των φυσικών επιστημών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα.
- Hope, T.L. & Bierman, K.L., (1998). Patterns of Home and School Behavior Problems in Rural and Urban Settings, *Journal of School Psychology*, 36(1), 45-58.
- Kavouri, P., (1997). *The Impact Of The School Climate And School Innovativeness On Students' Outcomes*. 7th European Conference for Research on learning and Instruction (August 26-30, 1997, Athens, Greece).
- Kelly, G., (1963). *A Theory of Personality: The Psychology Of Personal Constructs*. New York: W.W Norton.
- Κολοβελώνης, Α., Γούδας, Μ., Δημητρίου, Μ., & Γεροδήμος, Β., (2006). *Η Επίδραση Ενός Προγράμματος Διδασκαλίας Δεξιοτήτων Ζωής στον Αυτοκαθορισμό των Μαθητών* *Inquiries in Sport & Physical Education Volume 4 (3)*, 379 – 389 Released: December 30, 2006 www.hape.gr/emag.asp ISSN 1790-3041
- Κουμαράς, Π., (2007^α). Τα νέα σχολικά εγχειρίδια των Φυσικών Επιστημών Ε' και Στ' τάξης του δημοτικού σχολείου: Μια κριτική θεώρηση. *Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Έρευνα και Πράξη*, Ε.Δι.Φ.Ε. Διπλό τεύχος 20-21. εκδόσεις Δίαυλος.
- Littlejohn, S.W., (2002). *Theories of human communication*. Belmont C.A.: Wadsworth Publishing Co. 7th ed.
- Matthews, M., (2007). *Διδάσκοντας φυσικές επιστήμες-ο ρόλος της ιστορίας και της φιλοσοφίας των φυσικών επιστημών στη διδασκαλία των φυσικών επιστημών*. Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Mead, G., (1962, πρώτη έκδοση 1934). *Mind, self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- McQuail, D. & Windahl, S., (1981). *Communication models for the study of mass communication*. London: Longman group U.K. Ltd.
- Νοιάζομαι και Δρώ με την οικογένεια., (2015). *Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό* <https://noiazomaikaidrw.gr/eksoseis-noiazomai-kai-drw/>
- Παρασκευάς, Α, Νικολακοπούλου., Κ, Παπαδόπουλος., Π., Παπαδάκης, Σ., Χολέβας, Ν., (2016)- Διαπεριφερειακό Θεματικό Δίκτυο για τη Ασφάλεια στο Διαδίκτυο: Εμπειρία από τον πρώτο χρόνο λειτουργίας: Πρακτικά Εργασιών 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου, με Διεθνή Συμμετοχή, για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας, σελ 216 Λάρισα 21-23 Οκτωβρίου 2016, <http://synedrio.epepe.gr>
- Πριμικήρη, Α., (2017), Διπλωματική Εργασία με θέμα: Επιχειρηματικές δεξιότητες στον χώρο της Εκπαίδευσης: μία σύγχρονη προσέγγιση, Πανεπιστήμιο Πειραιά.
- OECD. 2012a. *Better Skills, Better Jobs, Better Lives. A Strategic Approach to Skills Policies*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. 2016. *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*. Paris: OECD
- OECD. 2018. *The future of education and skills-Education 2030*. Paris: OECD Publishing

- Papadopoulos, P. & Seroglou, F., (2007). A progressive sequence of theatre techniques for teaching science, Paper presented at the 9th *International History, Philosophy and Science Teaching Conference*, June 24-28, 2007, Calgary, Canada.
- Pantidos, P., Valakas, K., Vitoratos, E., Ravanis, K., (2008). Towards applied semiotics: An analysis of iconic gestural signs regarding physics teaching in the light of theatre semiotics. *Semiotica* 1 (4) 289-319. Walter de Gruyter.
- Σέρογλου, Φ., (2006). *Φυσικές επιστήμες για την εκπαίδευση του πολίτη*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Σέρογλου, Φ., (2007). Φύλο και εκπαίδευση στις φυσικές επιστήμες. Στο Ντρενογιάννη, Ε., Τρέσσου, Ε. & Σέρογλου, Φ. (Εκδ.) *Φύλο και εκπαίδευση: μαθηματικά, φυσικές επιστήμες και νέες τεχνολογίες*, Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα.
- Schleicher, A., (2015). Education is a long term endeavour, Esha (European School Heads Association) Magazine.
- Συμβούλιο της Ευρώπης, 17/05/2015 -Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με τον ρόλο της προσχολικής και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ενίσχυση της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της ψηφιακής ικανότητας-(2015/C 172/05) στο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015XG0527\(04\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015XG0527(04)&from=EL) (Προσπελάσθηκε 10/5/2021).
- UNICEF. (2012). *Global Evaluation of Life Skills Education Programmes: Final Report*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2017)a. *Analytical Mapping of Life Skills and Citizenship Education in Middle East and North Africa*. UNICEF MENA Regional Office.
- World Health Organization [WHO]. (1997). *Life skills education in schools*. WHO/MNH/PSF/93.7A.Rev.2. Geneva: WHO.
- Χατζηχρήστου, Χ., Υφαντή, Θ., Λαμπροπούλου,Κ., Λιανός,Π., Γεωργουλέας,Γ., Μίχου,Σ., Φραγκιαδάκη, Δ., Αθανασίου, Δ.,(2020), *Συζητώντας και στηρίζοντας τα παιδιά και τους εφήβους για τον COVID-19:Χρήσιμες επισημάνσεις για γονείς*. Αθήνα: Εργαστήριο Σχολικής Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ
www.centerschoolpsych.psych.uoa.gr/images/pdf/psychologiki-stirixi-paidiwn-apo-goneis-gia-koronoio-covid19.pdf